تاریخ دریافت مقالـه: ۱۳۹۵/۱۱/۱۸
تاریخ پذیرش نهایـی: ۱۳۹۶/۱۰/۰۵

بررسی تطبیقی الگوی طراحی فرش‌های طرح باغی و باغ‌های ایرانی دورهٔ صفویه و قاجاریه*

حسن اکبری
استادیار گروه معماری، دانشکدهٔ فنی و مهندسی، دانشگاه محقق اردبیلی
هلن نخستین خیاط (نویسنده مسئول)
کارشناس ارشد معماری، گروه معماری واحد خلخال، دانشگاه آزاد اسلامی
Email: rah.azinshahr@gmail.com
آرمین نخستین خیاط
کارشناس ارشد معماری، گروه معماری واحد خلخال، دانشگاه آزاد اسلامی

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۲
پاییز و زمستان ۱۳۹۶

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

■ **چکیده:**

در فرهنـگ اسـلامی «بـاغ» تجلـی عالـم بالاسـت در جلـوهٔ صـورت. بنابرایـن فـرش و بـاغ آینه‌هـای عـرش اسـت. در ایـن تحقیـق، الگـوی طراحـی قالی‌هـای طـرح باغـی و باغ‌هـای ایرانـی دورهٔ صفویـه و قاجاریـه بـه روش تطبیقـی مقایسـه می‌شـوند. هـدف از ایـن تحقیـق بررسـی میان‌کنـش فـرم، هندسـه و الگـوی طراحـی بـاغ و فـرش ایرانـی اسـت. در ایـن تحقیـق تأثیـر عناصـر غالـب و ویژگی‌هایـی از جملـه عناصـر معمـاری و طبیعـی، نقـوش، فرم‌هـا و اصـول طراحـی، در باغ‌هـای «چهلسـتون» اصفهـان، «فیـن» کاشـان، «شـاهزاده» ماهـان و «جنـت» شـیراز بررسـی شـده و بـا ۱۲ نمونـه از فرش‌هـای طـرح باغـی مربـوط بـه قـرون شـانزدهم، هفدهـم و هجدهـم میـلادی مقایسـه شـده اسـت. نتایـج کلـی تحقیـق بیانگـر آن اسـت کـه باغ‌بنـدی و طراحـی فـرش باغـی دارای برخـی اصـول مشـترک و الهام‌بخـش و تأثیرگـذار بـر یکدیگـر هسـتند. الگـوی باغ‌سـازی در بـاغ فیـن بـا چهلسـتون و شـاهزاده ماهـان بـا بـاغ جنـت شـباهت نزدیکـی بـه همدیگـر دارنـد. بـر اسـاس نتایـج تحقیـق بیشـترین شـاخص‌های بـاغ ایرانـی بـه ترتیـب در طراحـی بـاغ فیـن بـا ۸۱/۵ درصـد، چهلسـتون و شـاهزاده ماهـان بـا ۷۴ درصـد و جنـت بـا ۶۶/۶ درصـد نمـود پیـدا کـرده کـه بـه ترتیـب بیشـترین تأثیـر را بـر الگـوی طراحـی فرش‌هـای طـرح باغـی داشـته‌اند. همچنیـن فـرش «بـاغ بهشـت» (قالـی شـمارهٔ ۳) بیشـترین و فـرش «قالـی باغـی» (قالـی شـمارهٔ ۱۲) کمتریـن هماهنگـی را بـا ویژگی‌هـا و شـاخص‌های باغ‌هـای ایرانـی دارد.

واژه‌های کلیدی: بـاغ ایرانـی، فـرش طـرح باغـی، دورهٔ صفویـه، دورهٔ قاجاریـه

* ایـن مقالـه برگرفتـه از پایان‌نامـهٔ کارشناسـی ارشـد هلـن نخسـتین خیـاط، نویسـندهٔ مسـئول، بـا عنـوان «مـوزهٔ فـرش اردبیـل بـا رویکـرد حفـظ و انتقـال ارزش‌هـای گذشـته و حـال بـه نسـل‌های آینـده» بـه راهنمایـی آقـای دکتـر حسـن اکبـری در دانشـگاه آزاد اسـلامی واحـد خلخـال انجـام گرفتـه اسـت.

■ مقدمه

کهن‌ترین باغ بر جای ماندهٔ ایرانی که الگوی چهارباغ به آن نسبت داده می‌شود باغ پاسارگاد دورهٔ هخامنشی است (استروناخ، ۱۳۷۱: ۵۴-۷۵). پس از دورهٔ هخامنشی، چهارباغ‌سازی در دورهٔ ساسانی در غرب ایران با ساختاری تازه در کاخ‌های ساسانی نمود یافت. نمونه‌های شاخص این سبک، که تأثیری به مراتب فراوان بر قالی‌های گلستان به‌ویژه چهارباغی داشته است، در آثاری همچون باغ‌های کاخ تیسفون و حوش خانه (حوش کوری) در قصر شیرین نمایان است. قالی باغی که به «بهار خسرو» شناخته شده است، بر اساس یک الگوی هم گونه از باغ و کاخ کوروش بزرگ در پاسارگاد - که هزار سال قدیمی‌تر بوده - طراحی و بافته شده است (زارعی، ۱۳۹۰: ۴۶). اغلب پژوهشگران الگوی چهارباغ در معماری دورهٔ اسلامی را نیز در روند باغ‌های پیش از اسلام در ایران می‌دانند (فقیه، ۱۳۸۳: ۲۸). در گذشته به باغ پردیس (پارادایز) گفته می‌شد که در واقع همان باغ امروزی است. پردیس ایرانی بیشتر حاکی از نیازهای روحی انسان است. پردیس‌های ایرانی شکل و فرمشان را از تعریف هندسی و ساختاری خود و از تطبیق نظام‌های پایدارشان یافته‌اند. هندسه همچون نقشی که در شکل‌گیری معماری ایرانی دارد شالودهٔ شکل‌گیری باغ نیز به شمار می‌آید، تا آن‌جا که مهم‌ترین ویژگی و شاخصهٔ باغ ایرانی فضای به غایت هندسی، منظم و از پیش طراحی شده آن‌هاست. این شالودهٔ هندسی در انتزاع مفاهیم، مبانی و عناصر شکل‌دهنده باغ و نحوهٔ ترکیب این عناصر و اجزاء که در نهایت به ارائهٔ شکل کلی آن می‌انجامد نقش دارد. هندسه اصلی مهم در باغ‌سازی ایرانی است. در هندسهٔ باغ ایرانی دو اصل مهم وجود دارد؛ یکی ایجاد سه کشیدگی به موازات هم در طول باغ (دو محور موازی) و دیگری در نظر گرفتن دو محور اصلی عمود بر هم و سپس تقسیم باغ به مربع‌هایی که خود دارای تقسیماتی منظم و مربع شکل (چلیپا) بودند (پیرنیا، ۱۳۷۳). هر چند باغ‌های ایرانی در نقاط مختلف برگرفته از فرهنگ بومی و مهم‌تر از آن شرایط اقلیمی گوناگون در این سرزمین پهناور هستند و با آن‌که از نظر ساخت از شیوهٔ خاص منطقه‌ای تبعیت کرده‌اند، از نظر ساختاری، کالبدی و رعایت اصول فضاسازی و منظره‌پردازی از سبکی همگون و همسان و طرحی واحد تبعیت می‌کنند. واژهٔ عربی «فرش»، که در زبان پهلوی «ویسترگ» (Vistarge) گفته می شود، همان بساط افکنده یا گستردنی (دهخدا، ۱۳۷۷: ۷۰۷۷) است که بر زمین می‌گسترانند تا همچون «زمین»، که صفت ذاتی‌اش «گستردن» و «مادر بودن» و «گهوارگی» است، آرامش را به فرش‌نشینان تقدیم کند. در بررسی رابطهٔ میان باغ و فرش ایرانی برای دستیابی به نتایج مطلوب لازم است علاوه بر مراجعه به اسناد کتابخانه‌ای، تعدادی از قالی‌های مرتبط با موضوع تحقیق نیز تجزیه و تحلیل شود.

بر این اساس سؤالات تحقیق پیش رو مطرح می‌شود که:

۱-عناصر و ویژگی‌های غالب باغ ایرانی چیست؟

۲-ویژگی کالبدی باغ دورهٔ صفوی و قاجاریه کدام است؟

و سؤال اصلی تحقیق: ارتباط بین عناصر کالبدی باغ ایرانی و قالی‌های طرح باغی چگونه است؟

لذا هدف از این پژوهش بررسی تطبیقی تأثیرات متقابل اصول طراحی باغ دورهٔ صفویه و قاجاریه و عناصر آن بر الگوی طراحی قالی های طرح باغی ایران است.

■ پیشینهٔ تحقیق

مطالعات متعددی در باب خاستگاه و شناخت ویژگی‌های محیطی، تاریخی و کالبدی باغ‌های ایرانی صورت گرفته است که به تفضیل برخی از تحقیقات و نتایج مرتبط با آن‌ها ارائه می‌شود:

لبیب‌زاده در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی تطبیقی تأثیر ایده‌های معنوی در شکل باغ» به عناصر و ویژگی‌های باغ ایرانی از جمله پلان باغ، آب و شیب زمین اشاره کرده است (لبیب‌زاده، ۱۳۹۰: ۲). سلطان‌زاده هم در مقاله‌ای با عنوان «وجوه تمایز و تشابه باغ بیرم‌آباد و فتح‌آباد کرمان با یکدیگر و باغ ایرانی» با تأکید بر وجود دو محور فعال و دو کوشک در این دو باغ آن‌ها را عوامل

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۲
پاییز و زمستان ۱۳۹۶

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

اصلی نظام‌دهندهٔ باغ دانسته و عناصر باغ ایرانی را شامل محور، کوشک، تنوع در ترکیب، تناسب و ارتباط با طبیعت بیان داشته است (سلطان‌زاده، ۱۳۹۲: ۷۹).

متدین در بررسی علل پیدایش باغ‌های تاریخی ایران، مهم‌ترین دلیل ایجاد باغ‌های این خطه را استفاده از سایهٔ درختان و بعضاً اندیشهٔ پادشاهان و افراد قدرتمند می‌داند و ویژگی‌های باغ ایرانی را مثمر بودن باغ، ایجاد فضای زیبا، گل‌آرایی، گیاهان غیربومی، گیاهان بومی، باغ‌های دارویی، خطوط مستقیم و انتظام در کاشت باغ معرفی می‌کند (متدین، ۱۳۸۹: ۵۱). پورجعفر در مقاله‌ای با عنوان «تصویر باغ و عناصر منظر در قرآن با تأکید بر سورهٔ الرحمن» به مشابهت‌های باغی که در سورهٔ الرحمن ذکر شده با باغاتی که بعدها در سراسر جهان اسلام به وجود آمده اشاره کرده و مهم‌ترین عناصر باغ را درخت، آب و طبیعت بیان داشته است (پورجعفر، ۱۳۸۷: ۲۳).

علائی در بررسی تنوع در طرح معماری باغ‌های تاریخی شیراز به این نتیجه دست یافته است که باغ جهان‌نما از باغ ارم کاملاً متمایز است و باغ دلگشا به نوعی ترکیبی از باغ ارم و جهان‌نماست، اما به هیچ یک از آن‌ها شبیه نیست. عناصر و ویژگی باغ ایرانی شامل چهار باغ، ارتباط دو فضای داخل و خارج، عناصر معماری (حوضخانه، آب و آب‌نما، فواره، آبراهه، حصار و سردر، دیوار، کوشک- صفه)، عناصر تزئینی (کتیبه، سایبان)، گل و درختان، پرندگان و محور است (علائی، ۱۳۸۸: ۵).

انصاری در مقاله‌ای با عنوان «باغ ایرانی تمثیلی از بهشت» با تأکید بر ارزش‌های باغ ایرانی دوران صفوی، تمثیلی بودن مفهوم باغ ایرانی از بهشت را بررسی کرده و عناصر باغ ایرانی را شامل انهار، چشمه‌ها، آبشارها و حوض‌ها، درختان و گیاهان، غرفه‌ها و مساکن، دیوار و درهای بهشت بیان داشته است (انصاری، ۱۳۸۶: ۳۹-۴۸). چیت‌سازان در مقاله‌ای تحت عنوان «بازشناسی پردیس در بستر نمادگرایانهٔ معماری و فرش ایران» رابطهٔ دو هنر باغ‌سازی و فرشبافی و جایگاه باغ و پردیس در طراحی فرش ایران را بررسی کرده است. عناصر مورد بررسی در این مقاله شامل چهارباغ، ارتباط دو فضای داخل و خارج، عناصر معماری (حوضخانه، آب و آب‌نما، فواره، آبراهه، حصار و سردر، دیوار، کوشک، صفه، کلاه‌فرنگی)، عناصر تزئینی (کتیبه، سایبان)، گل و درختان، پرندگان و ... است (چیت‌سازان، ۱۳۸۸: ۹۹-۱۲۲).

زارعی در مقاله‌ای با عنوان «بازتاب نقش چهارباغ در قالی‌های باغی غرب ایران» با تأکید بر نمونه‌هایی از استان کردستان، به پیشینهٔ چهارباغ و قالی چهارباغی در استان کردستان و ارتباط این دو پرداخته است (زارعی، ۱۳۹۰: ۴۳-۵۹). حیدر نتاج با نقدی بر فرضیهٔ الگوی چهارباغ در شکل‌گیری باغ ایرانی، طرح چهارباغ را الگویی خاص از باغ بیان داشته است (حیدر نتاج، ۱۳۸۸: ۱۷). انصاری در بررسی تطبیقی نگارگری مکتب دوم تبریز و باغ ایرانی در دورهٔ تیموری و صفوی بیان داشته است که باغ‌های مورد استفاده در نگاره‌ها ویژگی باغ‌های تیموری را دارد که غالب آن‌ها در باغ‌های صفوی نیز تکرار شده‌اند و به بررسی عناصر و ویژگی باغ ایرانی از جمله چهارباغ، ارتباط دو فضای داخل و خارج، عناصر معماری (حوضخانه، آب و آب‌نما، فواره، آبراهه، حصار و سردر، دیوار، کوشک، عمارت اندرونی)، عناصر تزئینی (کتیبه، طاق‌نما، سایبان، در و پنجرهٔ مشبک چوبی، کف فرش حیاط)، مضامین باغ (ضیافت، بحث، ملاقات، پیکره)، گل و درختان، پرندگان و محور پرداخته است (انصاری، ۱۳۹۱: ۵).

پورمند در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل علت‌های وجودی ساخت باغ ایرانی» بیان کرده است که علت اصلی ساخت باغ لذت‌جویی بوده و به تأثیر از علت فاعلی فرهنگی در گذشت زمان غایت ثانویهٔ قدسی پیدا کرده و بر این اساس عناصر زمین، آب، معماری، عناصر تزئینی، گل، درختان سایه‌دار، درختان میوه‌دار، پرندگان، فواره و هندسهٔ باغ را بررسی کرده است (پورمند، ۱۳۹۰: ۶۲). در مقالهٔ «نظرگاه» عنصر اصلی تصویرشده از باغ در نگاره‌های نمایش‌دهندهٔ باغ ایرانی، فضا، طبیعت، کوشک، بالکن، حیاط، ایوان ستوندار، عمارت دارای گنبد، محور، جوی آب، کف‌سازی، درختان، صفه، دید و منظر، آلاچیق و چادر از عناصر و ویژگی‌های باغ مورد بررسی قرار گرفته است (تیموری گرده، ۱۳۹۳: ۱۵).

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

■ ویژگی باغ‌های صفویه و قاجاریه

۱-ویژگی باغ‌های دورهٔ صفویه

تنوع هندسی مشخص‌ترین ویژگی باغ‌های این دوره است. انتظام‌های محوری، مرکزی و چهاربخشی در باغ‌های این دوره دیده می‌شود. کوشک، یا بیشتر اوقات استخر (مستطیل‌شکل، هشت‌ضلعی، یا نیم‌دایره) در تقاطع چهارباغ قرار می‌گیرند. بین دو فضای داخل (ساختمان با کاخ) و خارج (باغ)، با تعبیه کردن حوضخانه و آب‌نماهایی همراه با فواره در داخل ساختمان و گلدان‌های گل ارتباط ایجاد می‌شود. حصار باغ نیز در این دوره برداشته می‌شود و از باغ به منزلهٔ تفرجگاه عمومی و راه‌های ارتباط شهری استفاده می‌شود و اغلب دیوارهای احاطه‌کنندهٔ مشبک، آبراهه با کاشی‌های فیروزه‌ای و درختان به صورت ردیف چهار تا هشت‌تایی به کار می‌رود (نیاکویی، ۱۳۸۷: ۱۳۰). یکی از اتفاقات مهم در هندسهٔ باغ ایرانی در دورهٔ صفویه استفاده از خیابان‌های مورب (قطری) در جهت چشم‌انداز عمارت کوشک هشت‌ضلعی است. مثلاً در نقشهٔ باغ بلبل، که عمارت هشت‌بهشت در آن قرار دارد، این نوع خیابان‌ها دیده می‌شود. این شیوه در نقشهٔ باغ چهلستون نیز مشهود است. باغ فین کاشان نیز، که از آثار دورهٔ صفوی است، به عنوان قدیمی‌ترین باغ زندهٔ ایران باقی مانده است. این باغ با دیوارهای بلند محصور شده است. در داخل این باغ چهارباغ‌های گوناگونی قرار دارد که با محورهای اصلی و فرعی از هم جدا می‌شوند. در قسمت انتهایی باغ ساختمان کوشک‌مانندی ساخته شده و در وسط باغ حوض بزرگی که درختان تنومند در اطراف آن است مشاهده می‌شود (حکمتی، ۱۳۸۱: ۱۹).

۲-ویژگی باغ‌های دورهٔ قاجاریه

باغ‌سازی ایران در این دوره همچون معماری و سایر رشته‌های هنری به شدت تحت تأثیر باغ‌سازی اروپایی قرار دارد. باغ را در زمین‌های شیبدار و به صورت تراس‌بندی با پله و با دیوارهایی محصور و مهار کردن طبیعت از فضای بیرون و ایجاد حس امنیت و محرمیت، ایجاد ورودی طاقدار و بنای اصلی در انتهای محور شاخص یا در تقاطع دو محور اصلی در مرکز احداث می‌کردند. ساختار باغ به اندرونی و بیرونی تقسیم می‌شد و با ایجاد رابطهٔ سردر و بنای اصلی محوری طولی را ارائه می‌کند که جریان آب در محور اصلی صورت می‌گیرد. استفاده از درختان تزئینی و میوه، گل‌ها و گیاهان پوششی و کاشت بوته‌های گل در پای درختان یا به صورت گلدانی در اطراف حوض و روی پله وجود داشته است. به تدریج و به‌ویژه در دوران پادشاهی ناصرالدین شاه، گلکاری فرنگی و ورود گونه‌های جدید گیاهی و درختان تزئینی، گل‌ها و گیاهان پوششی، مصالح خشتی-آجری، کتیبه، طاق‌نما، سکوهای مخصوص نشستن و عناصر و تجهیزات مصنوع مانند نرده، پل، آلاچیق، چادر نیز رواج می‌یابد (بهبهانی و سلطانی، ۱۳۸۲).

۳-فرش‌های طرح باغی

فرش‌های طرح‌های باغی را بر اساس ساختار آن‌ها می‌توان به دو دستهٔ اصلی تقسیم کرد:

الف: طرح‌های باغی که با تقسیمات هندسی (صلیبی) در زمینهٔ فرش همراه شده‌اند. به شکلی که فرش به وسیلهٔ دو نهر به چهار بخش تقسیم شده که مفهوم چهار باغ ایرانی را نشان می‌دهد. در این فرش‌ها حوض وسط طرح یادآور حوض کوثر است و انهار جداشده از آن چهار نهر بهشتی (آب، شیر، عسل، شراب) را نشان می‌دهند. این ساختار با طرح‌های چهارباغ دورهٔ صفوی انطباق کامل دارند که همان مفهوم نمادین بهشت را در هنر فرشبافی و باغ‌سازی ایرانی نشان می‌دهند.

ب: در طرح‌های نوع دوم، تخیل و رمزپردازی بیشتر به چشم می‌خورد، به گونه‌ای که از تقسیم‌بندی هندسی و جوی‌های آب خبری نیست و فضای فرش به گونه‌ای گسترده شده که فضای امن الهی در آن آشکار است و درختان و حیوانات و رموز و نقش‌های اساطیری و عرفانی همه در کنار هم بر متن و حاشیهٔ قالی قرار گرفته‌اند. در این طرح‌ها هنرمند از عناصری مانند درخت، طاووس، ماهی و سیمرغ و نقش‌مایه‌های گرفت و گیر استفاده می‌کند (میرزا امینی و بصام، ۱۳۹۰: ۱۵).

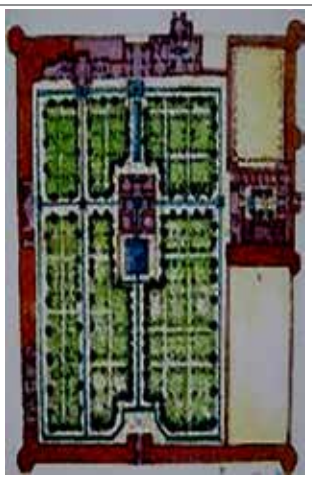
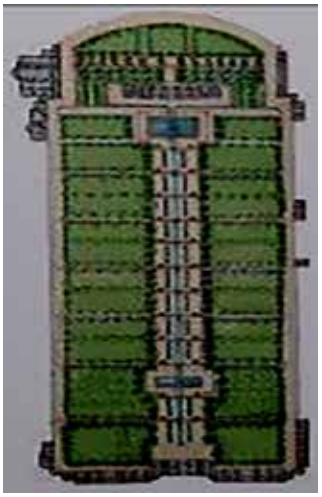
گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۲
پاییز و زمستان۱۳۹۶

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

• ابزار و روش تحقیق

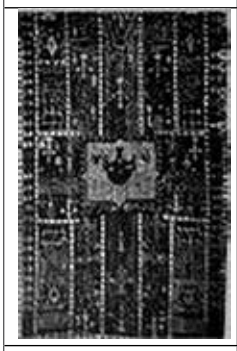
در ایـن تحقیـق از روش پدیدارشناسـانه اسـتفاده شـده و روش تحلیـل بـه صـورت تحلیلـی و توصیفـی اسـت. بـه منظـور بررسـی تأثیـر متقابـل عناصـر کالبـدی باغهـای صفویـه و قاجاریـه (جـدول ۱) و فرش‌هـای طـرح باغـی قـرون شـانزدهم، هفدهـم و هجدهـم میـلادی (جـدول ۲)، ویژگی‌هـا و شـاخص‌های مختلفـی از جملـه عناصـر معمـاری، عناصـر طبیعـی، مضامیـن بـاغ، عناصـر تزئینـی، فـرم و اصـول طراحـی بررسـی می‌شـود.

جدول ۱- نقشهٔ باغ‌های دورهٔ صفویه و قاجاریه (ویلبر، ۱۳۸۵)

پلان باغ‌های صفویه		
معرفی باغ‌ها	باغ فین کاشان	باغ چهلستون اصفهان
پلان باغ‌های قاجاریه		
معرفی باغ‌ها	باغ شاهزاده ماهان کرمان	باغ جنت شیراز

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

جدول ۲- تصاویر قالی‌های طرح باغی

تصاویر فرش‌ها				
معرفی فرش‌ها	قالی طرح باغی، شمال غرب ایران (قرن ۱۸م) موزهٔ جوزف مک مولن، نیویورک. شمارهٔ ۱	قالی طرح باغی، هریس (قرن ۱۸م) مجموعه عادل بسیم، اتریش. شمارهٔ ۲	قالی باغ بهشت، کرمان یا اصفهان (قرن ۱۷م) موزهٔ جیپور هند شمارهٔ ۳	قالی طرح باغی، کردستان (قرن ۱۸م) موزهٔ جوزف مک‌مولن، نیویورک. شمارهٔ ۴
تصاویر فرش‌ها				
معرفی فرش‌ها	قالی منظره باغ (قرن ۱۷-۱۶م). موزهٔ وین شمارهٔ ۵	قالی باغی ، شمال غرب ایران یا کردستان (قرن ۱۸م). موزهٔ متروپلیتن، نیویورک. شمارهٔ ۶	قالی با طرح چهارباغ (قرن ۱۸م). موزهٔ هنر متروپلیتن، نیویورک شمارهٔ ۷	قالی بزرگ طرح باغ (قرن ۱۸م). موزهٔ متروپلیتن، نیویورک شمارهٔ ۸
تصاویر فرش‌ها				
معرفی فرش‌ها	قالی باغی خشتی کتیبه‌دار معاصر، شمال غرب ایران یا کردستان (قرن ۱۸م). موزهٔ متروپلیتن، نیویورک شمارهٔ ۹	قالی باغی کردستان (قرن ۱۸م) مجموعه لرد ابرکنوی شمارهٔ ۱۰	قالی باغی، آذربایجان (قرن ۱۸م) موزهٔ متروپلیتن، نیویورک. شمارهٔ ۱۱	قالی باغی موزهٔ هنرهای تزئینی پاریس شمارهٔ ۱۲

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۲
پاییز و زمستان۱۳۹۶

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

■ تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق

بر اساس نتایج حاصل از تحقیقات پیشین، عناصر و شاخص‌های مهم و اساسی باغ‌های دورهٔ صفویه و قاجاریه طبق (جدول ۳) به شرح زیر است. بررسی ویژگی‌های غالب باغ‌های ایرانی در دورهٔ صفویه (فین و چهلستون) و قاجاریه (شاهزاده ماهان و جنت) و مقایسهٔ تطبیقی الگوی طراحی و عناصر این باغ‌ها با الگوی فرش‌های طرح باغی قرون شانزدهم، هفدهم و هجدهم میلادی معرفی‌شده در (جدول ۲) در جداول ۳ و ۴ ارائه گردیده است. بررسی نتایج حاصل از جدول ۴ نشان می‌دهد که:

- در بین شاخص‌های مورد مطالعه؛ شاخص‌های نرده و حصار، صفه، ورودی، حوض و استخر، درختان، بوته‌ها و گل‌های تزئینی، حیوانات، نقوش اسلیمی و کتیبه، استفاده از خطوط راست، طرح چهارباغی، سلسله‌مراتب، تقارن، مرکزیت، ریتم، استقلال فضایی، تنوع در وحدت و وحدت در تنوع؛ در هر چهارباغ مورد مطالعه وجود دارد.
- بر اساس نتایج حاصل از جدول ۴، بیشترین عناصر و شاخصه‌های باغ ایرانی به ترتیب در طراحی باغ‌های فین با ۲۲ شاخص (۸۱/۵ درصد)، چهلستون و شاهزاده ماهان با ۲۰ شاخص (۷۴ درصد) و جنت با ۱۸ شاخص (۶۶/۶ درصد) نمود پیدا کرده است.
- بیشترین شاخص‌های مشترک بین باغ فین با چهلستون و شاهزاده ماهان با جنت است.

بررسی نتایج حاصل از جدول ۵ نشان می‌دهد که :

- در بین شاخص‌های مورد مطالعه؛ شاخص‌های نرده و حصار، دیوار، درختان، سلسله‌مراتب، ریتم، استقلال فضایی، تنوع در وحدت و وحدت در تنوع؛ در هر ۱۲ فرش مورد مطالعه وجود دارد.
- قالی‌های شمارهٔ ۱، ۳، ۴ و ۶ از نظر داشتن عناصر و شاخص‌های باغ ایرانی بیشترین مشابهت و هماهنگی با همدیگر را دارند.
- بیشترین عناصر و شاخص‌های باغ ایرانی در قالی شمارهٔ ۳ با ۱۸ شاخص (۶۶/۶ درصد) و کمترین آن در قالی شمارهٔ ۱۲ با ۹ شاخص (۳۳/۳ درصد) نمود پیدا کرده است.

بر اساس جداول ۴ و ۵ عناصر شاخص و غالب در مورد باغ‌های ایرانی طبق جدول ۶ است.

جدول ۳- عناصر و ویژگی‌های غالب باغ‌های ایرانی (نگارندگان)

عناصر معماری	عناصر طبیعی	مضامین باغ	عناصر تزئینی	حیوانات	فرم و اصول طراحی
حوضخانه	آب	ضیافت	کتیبه	انواع پرنده	چهارباغ
آب‌نما، فواره	آبشار	بحث	طاق‌نما	ماهی	ارتباط داخل و خارج
حصار	چشمه	ملاقات	سایبان	اسب	ارتباط با طبیعت
نرده	درختان سایه‌دار	پیکره	در	آهو	محور
سردر	درختان میوه‌دار	ادبی	پنجره مشبک چوبی		تنوع در ترکیب
دیوار	گل‌ها	مذهبی	کف فرش حیاط		تناسب
کوشک		عرفانی	چادر		شیب زمین
عمارت اندرونی		باستانی	آلاچیق		انتظام در کاشت باغ
کلاه‌فرنگی		مضامین خاص			شکل پلان باغ
غرفه و مسکن					
بالکن					
حیاط					
ایوان ستوندار					
عمارت با گنبد					

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

جدول ۴- ویژگی‌ها و شاخص‌های باغ‌های ایرانی دورهٔ صفویه و قاجاریه (نگارندگان)

ویژگی باغ‌های ایرانی			باغ فین	باغ چهلستون	باغ شاهزاده ماهان	باغ جنت	فراوانی
عناصر معماری باغ		نرده و حصار	+	+	+	+	۴
		دیوار	+	+	+		۳
		صفه یا سکو	+	+	+	+	۴
	کوشک	در مرکز					۰
		در انتها			+	+	۲
		در۱/۳ میانی	+	+			۲
		ورودی (سردر باغ)	+	+	+	+	۴
عناصر طبیعی +باغ		حوض و استخر، فواره	+	+	+	+	۴
		جوی آب	+		+		۲
	درختان	سایه‌دار و محصول‌دار	+	+	+	+	۴
		بوته‌ها وگل‌های تزئینی	+	+	+	+	۴
حیوانات		ماهی و پرندگان و سایر	+	+	+	+	۴
عناصر تزئینی		نقوش اسلیمی و کتیبه	+	+	+	+	۴
		سایبان و چادر					۰
اصول طراحی باغ		کاربرد خطوط راست	+	+	+	+	۴
		طرح چهارباغ	+	+	+	+	۴
		طرح ۶ و ۸ قسمتی	+				۱
		یک محور اصلی			+		۱
		دو محور عمود بر هم	+	+			۲
		سه کشیدگی (دو محور موازی طولی)	+			+	۲
		خیابان‌بندی مورب		+			۱
		سلسله مراتب	+	+	+	+	۴
		تقارن	+	+	+	+	۴
		مرکزیت	+	+	+	+	۴
		ریتم	+	+	+	+	۴
		استقلال فضاها	+	+	+	+	۴
		تنوع در وحدت، وحدت در تنوع	+	+	+	+	۴
فراوانی			۲۲	۲۰	۲۰	۱۸	
درصد			۸۱/۵	۷۴	۷۴	۶۶/۶	

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۲
پاییز و زمستان۱۳۹۶

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

جدول ۵- ویژگی‌ها و شاخص‌های مشترک الگوی فرش‌های طرح باغی و عناصر باغ ایرانی (نگارندگان)

ویژگی باغ‌های ایرانی		قالی ۱	قالی ۲	قالی ۳	قالی ۴	قالی ۵	قالی ۶	قالی ۷	قالی ۸	قالی ۹	قالی ۱۰	قالی ۱۱	قالی ۱۲	فراوانی
عناصر معماری باغ	نرده و حصار	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	۱۲
	دیوار	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	۱۲
	صفه یا سکو			+										۱
	کوشک	+		+	+		+							۴
	ورودی (سردر باغ)													۰
عناصر طبیعی باغ	حوض و استخر، فواره	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+		۱۰
	جوی آب	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+		۱۰
	درختان سایه‌دارو محصول‌دار	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	۱۲
	بوته‌ها وگل‌های تزئینی	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+		۱۰
حیوانات	ماهی وپرندگان و سایر	+				+								۲
عناصر تزئینی باغ	نقوش اسلیمی و کتیبه								+	+	+		+	۴
	سایبان و چادر			+										۱
اصول طراحی	کاربرد خطوط راست	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		۱۱
	طرح چهار باغ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		۱۱
	طرح ۶ و ۸ قسمتی					+			+	+	+	+		۵
	یک محور					+					+	+		۳
	دو محور	+	+	+	+		+		+	+				۷
	سه کشیدگی (دو محور طولی موازی)							+				+		۲
	خیابان‌بندی مورب													۰
	سلسله‌مراتب	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		۱۱
	تقارن	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	۱۲
	مرکزیت	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	۱۲
	ریتم	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	۱۲
	استقلال فضاها	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	۱۲
	تنوع در وحدت، وحدت در تنوع	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	۱۲
فراوانی (۲۹)		۱۷	۱۳	۱۸	۱۶	۱۶	۱۶	۱۵	۱۷	۱۷	۱۷	۱۷	۹	
درصد		۶۳	۴۸	۶۶/۶	۵۹	۵۹	۵۹	۵۵/۵	۶۳	۶۳	۶۳	۶۳	۳۳/۳	

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۲
پاییز و زمستان ۱۳۹۶

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2] [Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]

جدول ۶- عناصر غالب و ویژگی‌های اصلی باغ‌های ایرانی (نگارندگان)

اصول طراحی	باغ قاجاریه	جنت	کاربرد خطوط راست، طرح چهارباغ، سه محور، سلسله‌مراتب، تقارن، مرکزیت، ریتم، استقلال فضاها، تنوع در وحدت- وحدت در تنوع
		شاهزاده	کاربرد خطوط راست، طرح چهارباغ، یک محور، سلسله‌مراتب، تقارن، مرکزیت، ریتم، استقلال فضاها، تنوع در وحدت- وحدت در تنوع
	باغ صفویه	چهلستون	کاربرد خطوط راست، طرح چهارباغ، دو محور، خیابان بندی مورب، سلسله مراتب، تقارن، مرکزیت، ریتم، استقلال فضاها، تنوع
		فین	کاربرد خطوط راست، طرح چهارباغ، طرح ۶ و ۸ قسمتی، دو محور،سه کشیدگی، سلسله‌مراتب، تقارن، مرکزیت، ریتم، استقلال فضاها، تنوع
حیوانات	باغ قاجاریه	جنت	ماهی، پرندگان و سایر
		شاهزاده	ماهی، پرندگان و سایر
	باغ صفویه	چهلستون	ماهی، پرندگان و سایر
		فین	ماهی، پرندگان و سایر
عناصر تزئینی	باغ قاجاریه	جنت	نقوش اسلیمی و کتیبه
		شاهزاده	نقوش اسلیمی و کتیبه
	باغ صفویه	چهلستون	نقوش اسلیمی و کتیبه
		فین	نقوش اسلیمی و کتیبه
عناصر طبیعی	باغ قاجاریه	جنت	حوض- استخر- فواره، درختان سایه‌دار، بوته‌ها وگل‌های تزئینی
		شاهزاده	حوض- استخر- فواره، درختان سایه‌دار، درختان محصول‌دار، بوته‌ها وگل‌های تزئینی
	باغ صفویه	چهلستون	حوض- استخر- فواره، جوی آب، درختان سایه‌دار، بوته‌ها وگل‌های تزئینی
		فین	حوض- استخر- فواره، جوی آب، درختان سایه‌دار، بوته‌ها وگل‌های تزئینی
عناصر معماری	باغ قاجاریه	جنت	نرده و حصار،صفه، کوشک، ورودی
		شاهزاده	نرده و حصار، دیوار، صفه یا سکو، کوشک، ورودی
	باغ صفویه	چهلستون	نرده و حصار ،دیوار،صفه، کوشک، ورودی
		فین	نرده و حصار، دیوار،صفه، کوشک، ورودی

■ تفسیرنتایج

بـر اسـاس نتایـج و داده‌هـای حاصـل از جـداول ۴ و ۵ و ۶ وجـود عناصـر مشـترک در طراحـی بـاغ و فـرش، نسـبت تشـابهات و مطابقت‌پذیـری الگـوی باغ‌هـا و طـرح فرش‌هـای مـورد پژوهـش ایـن مقالـه بـا یکدیگـر در جـداول ۷ و ۸ و ۹ ارائـه می‌شـود.

جدول ۷- وجود عناصر مشترک در طراحی باغ و فرش (نگارندگان)

	باغ	قالی
نرده و حصار	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱و ۱۲
دیوار	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱و ۱۲
صفه یا سکو	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۳
کوشک در مرکز	-	شمارهٔ ۱، ۳، ۴، ۶
کوشک در انتها	شاهزاده ماهان- جنت	-
کوشک در ۳/۱ میانی	فین- چهلستون	-
ورودی یا سردر	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	-
حوض، استخر، فواره	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱
جوی آب	فین- شاهزاده ماهان	شمارهٔ ۱، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰و ۱۱
درختان سایه‌دار و محصول‌دار	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱و ۱۲
بوته ها و گلها	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰و ۱۱
حیوانات	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱و ۵
نقوش اسلیمی و کتیبه	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۸، ۹، ۱۰و ۱۲
سایبان	-	شمارهٔ ۳
کاربرد خطوط راست	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰و ۱۱
طرح چهارباغ	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹و ۱۰
طرح ۶ و ۸ قسمتی	فین	شمارهٔ ۵، ۸، ۹، ۱۰و ۱۱
تک‌محوری	شاهزاده ماهان	شمارهٔ ۵، ۱۰، ۱۱
دومحوری	فین- چهلستون	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۶، ۸، ۹
سه‌محوری	فین- جنت	شمارهٔ ۷ و ۱۱
خیابان‌بندی مورب	چهلستون	-
سلسله‌مراتب	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱
تقارن	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱و ۱۲
مرکزیت	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱و ۱۲
ریتم	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱و ۱۲
استقلال فضایی	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱و ۱۲
تنوع در وحدت و وحدت در تنوع	فین- چهلستون- شاهزاده ماهان- جنت	شمارهٔ ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱و ۱۲

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۲
پاییز و زمستان ۱۳۹۶

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

جدول شمارهٔ ۸- نسبت عناصر غالب و مشابه بین باغ ایرانی و قالی‌های طرح باغی (نگارندگان)

باغ / قالی	تعداد عناصر غالب و مشابه بین باغ ایرانی و قالی‌های طرح باغی							
	باغ فین (۲۲ شاخص)		باغ چهلستون (۲۰ شاخص)		باغ شاهزاده ماهان (۲۰ شاخص)		باغ جنت (۱۸ شاخص)	
	تعداد عناصر مشترک بین قالی و باغ	درصد	تعداد عناصر مشترک بین قالی و باغ	درصد	تعداد عناصر مشترک بین قالی و باغ	درصد	تعداد عناصر مشترک بین قالی و باغ	درصد
قالی شمارهٔ ۱	۱۶	۷۲/۷	۱۵	۷۵	۱۵	۷۵	۱۳	۷۲
قالی شمارهٔ ۲	۱۳	۵۹	۱۳	۶۵	۱۲	۶۰	۱۱	۶۱
قالی شمارهٔ ۳	۱۸	۸/۸۱	۱۵	۷۵	۱۵	۷۵	۱۳	۷۲
قالی شمارهٔ ۴	۱۳	۵۹	۱۴	۷۰	۱۴	۷۰	۱۲	۶/۶۶
قالی شمارهٔ ۵	۱۵	۶۸	۱۳	۶۵	۱۵	۷۵	۱۱	۶۱
قالی شمارهٔ ۶	۱۵	۶۸	۱۴	۷۰	۱۴	۷۰	۱۲	۶/۶۶
قالی شمارهٔ ۷	۱۴	۶/۶۳	۱۳	۶۵	۱۴	۷۰	۱۳	۷۲
قالی شمارهٔ ۸	۱۷	۲/۷۷	۱۵	۷۵	۱۵	۷۵	۱۳	۷۲
قالی شمارهٔ ۹	۱۷	۲/۷۷	۱۵	۷۵	۱۵	۷۵	۱۳	۷۲
قالی شمارهٔ ۱۰	۱۶	۷/۷۲	۱۴	۷۰	۱۶	۸۰	۱۳	۷۲
قالی شمارهٔ ۱۱	۱۴	۶/۶۳	۱۲	۶۰	۱۴	۷۰	۱۲	۶/۶۶
قالی شمارهٔ ۱۲	۹	۹/۴۰	۹	۴۵	۹	۴۵	۸	۴/۴۴

جدول ۹- مطابقت‌پذیری الگوی طرح فرش‌های باغی با باغ‌های ایرانی (نگارندگان)

نام قالی	بیشترین تشابه با باغ	کمترین تشابه با باغ
قالی شمارهٔ ۱	چهلستون- ماهان	فین- جنت
قالی شمارهٔ ۲	چهلستون	فین
قالی شمارهٔ ۳	فین	جنت
قالی شمارهٔ ۴	چهلستون- ماهان	فین
قالی شمارهٔ ۵	ماهان	جنت
قالی شمارهٔ ۶	چهلستون- ماهان	جنت
قالی شمارهٔ ۷	جنت	فین
قالی شمارهٔ ۸	فین	جنت
قالی شمارهٔ ۹	فین	جنت
قالی شمارهٔ ۱۰	ماهان	چهلستون
قالی شمارهٔ ۱۱	ماهان	چهلستون
قالی شمارهٔ ۱۲	چهلستون- ماهان	فین

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۲
پاییز و زمستان۱۳۹۶

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

■ نتیجه‌گیری

در ایـن تحقیـق بـه منظـور بررسـی تأثیـر متقابـل عناصـر کالبـدی باغ‌هـای صفویـه و قاجاریـه و فرش‌هـای طـرح باغـی، ویژگی‌هـا و شـاخص‌های مختلفـی از جملـه عناصـر معمـاری، عناصـر طبیعـی، مضامیـن بـاغ، عناصـر تزئینـی، حیوانـات و فـرم و اصـول طراحـی بررسـی می‌شـوند. چهاربـاغ دورهٔ صفویـه و قاجاریـه (فیـن، چهلسـتون، شـاهزاده ماهـان، جنـت) و ۱۲ فـرش بـا طـرح باغـی مـورد مطالعـه قـرار گرفته‌انـد.

نتایج تحقیق بیانگر این است که:

-الگـوی چهاربـاغ مهم‌تریـن طـرح در باغ‌هـای ایرانـی به‌ویـژه دورهٔ صفویـه اسـت.

-الگـوی باغ‌سـازی در بـاغ فیـن بـا چهلسـتون و شـاهزاده ماهـان بـا جنـت شـباهت نزدیـک بـه همدیگـر دارنـد.

-قالی‌هـای شـمارهٔ ۱، ۳، ۴ و ۶ از نظـر برخـورداری از عناصـر و شـاخص‌های بـاغ ایرانـی بیشـترین مشـابهت و هماهنگـی را بـا همدیگـر دارنـد.

-باغ‌هـای فیـن بـا ۸۱/۵ درصـد، چهلسـتون و شـاهزاده ماهـان بـا ۷۴ درصـد و جنـت بـا ۶۶/۶ درصـد، بـه ترتیـب بیشـترین هماهنگـی را بـا ویژگی‌هـای باغ‌هـای ایرانـی دارنـد.

-فـرش بـاغ بهشـت (قالـی شـمارهٔ ۳) بـا ۶۶/۶ درصـد و فـرش «طـرح باغـی» (قالـی شـمارهٔ ۱۲) بـا ۳۳/۳ درصـد بـه ترتیـب بیشـترین و کمتریـن هماهنگـی را بـا عناصـر و شـاخص‌های بـاغ هـای ایرانـی دارنـد.

-فـرش «بـاغ هشت‌بهشـت» (قالـی شـمارهٔ ۳)، بیشـترین تشـابه الگویـی را بـا بـاغ فیـن بـا ۸۱/۸ درصـد، چهلسـتون و ماهـان بـا ۷۵ درصـد و جنـت بـا ۷۲ درصـد دارد. همچنیـن فـرش «طـرح باغـی» (قالـی شـمارهٔ ۱۲) کمتریـن تشـابه الگویـی را بـا باغ‌هـای فیـن بـا ۴۰ درصـد، جنـت بـا ۴۴ درصـد و شـاهزاده ماهـان و چهلسـتون بـا ۴۵ درصـد دارد.

-باغ‌هـای فیـن، چهلسـتون، ماهـان و جنـت بـه ترتیـب بیشـترین تأثیـر را بـر الگـوی طراحـی قالی‌هـای طـرح باغـی داشـته‌اند.

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۲
پاییز و زمستان ۱۳۹۶

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]

■ منابع

- استروناخ، دیوید. (۱۳۷۱)، «شکل‌گیری باغ سلطنتی پاسارگاد و تأثیر آن بر باغ‌سازی ایران». کامیار عبدی. فصلنامهٔ علمی ترویجی اثر، شمارهٔ ۲۲ و ۲۳، صص ۵۴-۷۵.
- انصاری، مجتبی. (۱۳۸۶)، «باغ ایرانی تمثیلی از بهشت»، نشریهٔ هنرهای زیبا، شمارهٔ ۲۹.
- انصاری، مجتبی و هادی محمودی نژاد. (۱۳۸۶)، «باغ ایرانی تمثیلی از بهشت با تأکید بر ارزش‌های باغ ایرانی دوران صفوی». نشریهٔ هنرهای زیبا، شمارهٔ ۲۹، صص ۳۹-۴۸.
- ایرانی بهبهانی، هما. (۱۳۸۲)، «شاخص‌ها و ویژگی‌های باغ قاجار در تهران، محیط شناسی»، ویژه‌نامه طراحی محیط، شمارهٔ ۲۹.
- پورجعفر، محمدرضا. (۱۳۸۷)، «تصویر باغ و عناصر منظر در قرآن با تأکید بر سورهٔ الرحمن»، مجله باغ نظر، شمارهٔ ۹.
- پورمند، حسنعلی. (۱۳۹۰)، «تحلیل علت‌های وجودی ساخت باغ ایرانی»، نشریهٔ هنرهای زیبا، شمارهٔ ۴۷.
- پیرنیا، محمد کریم. (۱۳۷۳)، «باغ‌های ایرانی»، نشریهٔ آبادی، شمارهٔ ۱۵، صص ۴-۱۶
- تیموری گرده، سعیده. (۱۳۹۳)، «نظرگاه عنصر اصلی تصویرشده از باغ در نگاره‌های نمایش‌دهندهٔ باغ ایرانی»، باغ نظر، شمارهٔ ۳۰.
- چیت‌سازان، امیرحسین. (۱۳۸۸). «بازشناسی پردیس در بستر نمادگرایانه معماری و فرش ایران». فصلنامهٔ گلجام. شمارهٔ ۱۲.
- حکمتی، جمشید. (۱۳۸۱)، طراحی باغ و پارک، فرهنگ جامع، تهران.
- حیدر نتاج، وحید. (۱۳۸۸)، «نقدی بر فرضیهٔ الگوی چهارباغ در شکل‌گیری باغ ایرانی»، باغ نظر، شمارهٔ ۱۲.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۳)، فرهنگ دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- زارعی، محمدابراهیم. (۱۳۹۰)، «بازتاب نقش چهارباغ در قالی‌های باغی در غرب ایران»، فصلنامهٔ گلجام، شمارهٔ ۱۹.
- سلطان‌زاده، محمد. (۱۳۹۲)، «وجوه تمایز و تشابه باغ بیرم‌آباد و فتح‌آباد کرمان با یکدیگر و باغ ایرانی»، مجلهٔ باغ نظر، شمارهٔ ۲۵
- علائی، علی. (۱۳۸۸)، «تنوع در طرح معماری باغ‌های تاریخی شیراز»، مجلهٔ صفه، شمارهٔ ۴۹.
- فقیه، نسرین. (۱۳۸۳)، «چهارباغ؛ مثال ازلی باغ‌های تمدن اسلامی»، از مقالات کتاب باغ ایرانی، حکمت کهن، منظر جدید، تهران، موزهٔ هنرهای معاصر و مؤسسهٔ توسعهٔ هنرهای تجسمی.
- لبیب زاده، راضیه. (۱۳۹۰)، «بررسی تطبیقی تأثیر ایده‌های معنوی در شکل باغ»، مجلهٔ باغ نظر، شمارهٔ ۱۹.
- متدین، حشمت‌اله. (۱۳۸۹)، «علل پیدایش باغ‌های تاریخی ایران»، مجلهٔ باغ نظر، شمارهٔ ۱۵.
- میرزاامینی، سید محمد مهدی و سید جلال‌الدین بصام. (۱۳۹۰) «بررسی نقش نمادین ترنج در فرش ایران»، فصلنامهٔ علمی پژوهشی گلجام، شمارهٔ ۱۸، صص ۹-۳۰.
- نیاکویی، صالح. (۱۳۸۶)، «ارزش‌های ماندگار در باغ ایرانی (برداشتی مؤثر از باغ ایرانی)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- ویلبر، دونالد. (۱۳۸۵)، باغ‌های ایران و کوشک‌های آن. مهین‌دخت صبا، چاپ چهارم، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.2.2]